

Kanizsát, elfoglalta Új-Zrinyivárat, Velence és Franciaország kimaradt a koalícióból — a következők pedig ismeretesek.

Zrinyi Péter május elején keserű szájjal, dolgvégezetlenül hagyta el Regensburgot. „Mainz választója megajándékozta egy igen szép gyémánttal [...] s Salzburg érseke is adott neki kanócos puskákat és néhány más fegyvert.”⁷⁴ Ennyi maradt, no meg a velencei követ vigasztaló szép szavai —⁷⁵ ez sem kevés.*

Varga Rózsa

ILLYÉS GYULA ÉS FORBÁTH IMRE LEVELEZÉSE

Forbáth Imre és Illyés Gyula költői pályakezdése a bécsi magyar irodalmi emigráció lapjaiban dokumentálódott. Első publikációik Kassák *Ma* és Barta Sándor *Akaszott ember* illetve az *Ék* c. folyóirataiban jelentek meg.

Forbáth (1898–1967) a magyar irodalom kevésbé ismert alakja. Családjá nyitrai, de apja gazdatisztként több helyen, a múlt század végén a Festetich grófok dunántúli birtokán dolgozott, így Imre fia Böhönyén, Illyés szülőföldje szomszédságában született. Néhány év után azonban a család visszaköltözött a Felvidékre, s így Forbáth Imre iskoláit már ott, a gimnáziumot a nyitrai piaristáknál végezte. 1917-ben hadiérlettségi után a frontra, onnan a nagyszombati kórházba került. 1918-ban a budapesti orvosegyetem medikusaként csatlakozott a Galilei Körhöz, majd a szocialista munkásmozgalomhoz. 1919-ben részt vett a szellemi élet vitáiban Kassák oldalán. A Kommün leverését követően rövid bécsi, bajorországi, berlini tartózkodás után, 1920-tól Prágában folytatta orvosi tanulmányait, ahol — miközben frásait a bécsi magyar szerkesztőségekbe küldözte — ugyan-csak bekapcsolódott a forradalmi ifjúsági mozgalomba és főként az irodalmi-, művészeti avantgárd kávéházakban zajló szellemi életébe. Ismervén Illyés Gyula zsenge ifjúkorának budapesti éveit, 1922-ben Bécsen, Berlinen stb. át Párizsba vezető vándorútját, elmondhatjuk, hogy a két költő — korkülönbségük és egymástól eléggé elűtő egyéniségük ellenére — pályakezdésében és az ahhoz tartozó műveik természetrajzában sok rokon vonást fedezhetünk fel. A költészet iskoláját azonos szellemű műhelyekben kezdték; Bécs, Berlin, Prága, Párizs fiataljainak szellemi élete akkoriban közelebb állt egymáshoz, mint a történelem folyamán talán addig és azóta is bármikor.

Az egy életen át tartó „virtuális” barátság a meg-megújuló levelezésben valóságos, emberi kapcsolattá vált. Számomra legalábbis a levelek ezt dokumentálják.

Nem tudjuk, hogy a húszas évek végén induló levelezést melyikük kezdeményezte. Időrendben az első ismert levél Forbáth Imre válasza Illyésnek feltehetően egy kéziratkérdő levelére. — Forbáth Imre rendkívül hányatott életet élt. Levelezésük első, legintenzívebb szakaszában szinte folyamatosan változtak tartózkodási helyei. Az osztravai letelepedését, családalapítását követő néhány nyugalmas esztendő (1934–1938) után ismét menekülnie kellett, 1939 elején Angliába emigrált. Visszatérése után nem sokkal külföldön vállalt munkát, rá egy-két évre azonban a koncepciós perekkel összefüggésben ismét otthon nél-

⁷⁴ NEGRI, n. 15, 1664. március 11.

⁷⁵ „[Zrinyi és Frangepán]... művel egyetlen kérésük teljesültét sem tudták kieszközölni, nagyon elégedetlenül indultak útnak; én egész idő alatt, míg e városban időztek, folyton látogattam, s a lehetőség szerint vigasztaltam őket, felidézve nekik nagy jelentőségű hódításait és a szenvedést, amelyet sürgető és jeles alkalmakkor okoztak a töröknek, kiváló tetteikkel.” (NEGRI, n. 31, 1664. május 6.)

* Itt köszönöm meg Klaniczay Tibor professzor úrnak a tanulmány elkészítéséhez szükséges velencei és firenzei kutatóútamhoz nyújtott támogatását. A cikkben illusztratív céllal megemlített példák összefüggéseinek részletes elemzését, a vonatkozó szakirodalom kommentárját l. a Zrinyiek propagandájával foglalkozó hosszabb dolgozatomban: *Hiányzó láncszemek a „Zrinyi-kultusz történetéből”* (kézirat, sajtó alatt az „Eötvös Collegium Füzetei” sorozatban).

kül maradt, s kényszerű költözködése következményeképpen többek közt könyvtára is egy pincében elázott, szétrohadt. Illyés Gyula leveleit azonban megőrizte. Amint Illyés is a Forbáth által küldötteket.

Mindazonáltal a levelezés mégsem egészen teljes. Ez az időrendi sorrendben közzétett levelek olvasásakor a szövegösszefüggésekből derül ki. Meglehet, hogy Forbáth gyakori lakóhelyváltoztatása miatt néhány levél elkallódott anélkül, hogy kezéhez került volna. A negyvenes-ötvenes években pedig volt úgy, hogy egyszerűen nem jutott el a címzetekhez.

A levelezés eddigi ismereteink szerint huszonzét levélből áll. Ezek közé nem soroltuk be az ötvenes évektől előforduló szokványos karácsonyi ill. újévi üdvözlőket. Időben 1929 közepétől, többszöri, évekig tartó szünetekkel a Forbáth haláláig, 1967 májusáig tartó időszakot öleli át.

Forbáth Imre megőrződött irodalmi hagyatéka a hatvanas évek végén az MTA Kézirattárába került. Illyés Gyula leveleit onnan vettük. Forbáth Illyéshez írt leveleit pedig Illyés Gyuláné bocsátotta rendelkezésünkre, amiért ezúton is köszönetet mondunk.

1

Kedves Illyés barátom!

Levelednek nagyon-nagyon örülök, barátságodat komolyan veszem s azt a segíteni akaró kezedet, melyet felém nyújtottál, energikusan megragadom és beléje nyomok egy tucat verset. A tizennyolc közül tizenháromat most írtam Prágában és még sok egyebet, szédülve a szomorúságtól, nyomorúságtól, céltalanságtól és azzal a pátosszal, melyet hosszú hallgatás nevel nagyra. — Most egy kis kényszerű orvosos vagyok, miután promócióm óta, azaz két és fél éve vándorolok községből községbe, kórházba, Berlinbe, Prágába, nagy hajszával a bűdös pénz után, mely nincs és nem lesz soha. Hat éve óta négy versem jelent meg, írtam vagy százat és sok prózát, melyek nem jók, mindenféle tudományt, mely fenének se kell. Ha az ember harmincegy éves és a fogai a sok vicsorgatástól elkoptak és az agyveleje kiszáradt a fantáziáktól, a tér üres lesz körülötte. Az ember ilyenkor már csak hosszan tűnődik, egy pontra bámul, mint egy idióta, ugyanazt dadogja folyton-folyvást, elfelejt magyarul és emberül, röfögni kezd és nem csodálkozik, mikor a végszóra megjelennek az ápolók egy dekoratív kényszerzubbonyal.

Verskötetedhez¹ szívből gratulálok s én is, mint sokan mások, a legjelentősebbnek tartom Kassák Világanyám-ja óta. A nyüzsgő és forrongó életet, a részletek bűbajos illatát, a magadcsinálta széles formákat nagyon irigylem és szeretem a naív humanitásodat, mely öreg parasztok vallásosságához hasonlít. Tudja a fene, hogy miért, de azt hiszem, Magad is nagyon vallásos lehetsz! Az én hitem bizony amolyan farkasszerű és gyomorkorgásos. József Attila verseit is csodálkozással és örömmel olvastam. E fiatalembert, ha tehetném, kínai császárnak nevezném ki, bájos zsenialitása miatt.

Ne haragudj, ha fecsegek, szeretnék Veletek egy kávéházban ülni és megbeszélni egy új világrendet. Képzeld, a magányosság pár éve hogyan destruált egy falusi fiút, széleset és humorosat, mint én vagyok. Ha megnyomsz egy gombot a fejem búbján, züllött metaforákat és szemtelen kritikákat fabrikálok. Tekints el ettől és gondolj jól rólam továbbra is! Nagyon szeretném, ha a Nyugat hozna egyszerre több verset, nyolc-tízet, debütálás, vagy hogy hívják; ez a reklám lehetővé tenné, hogy kiadhassam harmadik verskönyvecskémet. A vén kutyák a Nyugatnál nem lesznek meghatva a verseimtől, ők talán nem is sejtik, hogy mennyit erőlködtem, hogy ízléses verseket írjak, egy liberális folyóirat szája-zét keresgélve és elnyomva trágár és őszinte káromkodásokat, mert van egy tucat versem, pokoli förmedvények, melyeket igaz kloakabűzük mián többre tartok e kipácolt és beszózott produktumoknál.

¹ Illyés Gyula, *Nehéz föld*. Bp., 1928. 86.

Édes Barátom! ha tetszenek Neked verseim, küldök még. S ha sikerülni fog a Nyugathoz párat benyomni, csodálkozni és örülni fogok és hálás leszek. Istenem, hiszen az is kérdéses, hogy tehetséges vagyok-e?

Különben Rád bízom, hogy mit kezdesz velük, csak egyre kérlek, ne mutasd senkinek, kizárólag szerkesztőknek.

Légy olyan szíves kérlek, ha Komlós modern lyrai antológiája megjelent, küldess nekem egy példányt utánvétellel, vagy akárhogy, költségeket megküldöm.

Beteg vagyok — hogy miképpen, nehéz ecsetelni! Előbb vagy utóbb a nagy szavak helyett és után egy darab sáros földet fognak a szájamban találni. Nos, mindegy!

Mindenekelőtt, várom, nagyon várom, sürgősen várom, hogy megfigéred, hogy ezentúl állandó levelezésben leszünk. Igen?

Szeretettel öllelek és
köszönöm fáradozásodat
Forbát

Cím: Dr. Fuchs
ČSR. Smrdáky
pri Senice n/Myjavou
Slovensko
[Dat.: 1929. jún. 10 előtt]²

2

Kedves jó Barátom!

Csak hogy már hírt hallok rólad! — Tegnap éjjel jöttem Pestre, éjjel vettem leveledet s egy hajtásra átolvastam az egész kézirat-paksamétát. Drága Öregem! Nem kenyerem az elegáns beszéd s pláne ha szívemből kell szólnom, mindig dadogok... Szóval! Nézd testvér, én világeletemben nem láttalak téged, nem tudom, ki ija-fia vagy, [itt háromnegyed sornyi vastagon áthúzott, olvashatatlan szöveg következik], csak a verseidet ismerem s noha nincs bennem semmi irodalmároskodó mánia, noha a lehető legzárkózottabb ember vagyok, — úgy ismerlek, mintha bátyám volnál; ez mégis valami, nem? Ez a legjobb bizonyíték, hogy érthető, hogy élő dolog az, amit írtál... Szóval értesz engem! Nem kell folytatnom ezt a hangot, amire én igen elragadtatom magam s ami feszélyez...

Itt is csupán azért történt, mert leveled olyan pesszimista... ezt megértem, de Öregem, az istenbe is! Nézd, ha máshoz nem is igen, de azt hiszem versekhez értek valamelyest. Nos én átadom neked a Koszorút s az örökös tagságot. Ha életedben egy sort se írnál többet, amit te eddig csináltál, az feljogosít, hogy a legegyszerűbben hordozd a fedet. Hogy lehet, hogy neked még kérdés a „tehetség”? Hogy rázzalak meg? Nekem, ha öt magyar költőt kellett bárhol is említenem, az öt legelső, aki most él, te jutottál először eszembe. Mi a ménkü esett veled, hogy így elkomorodtál? Füttyülj az egész világra, testvér, olvasd el a saját verseidet és hortyogj derűs lélekkel: a lehető legnagyobb önbizalommal nézhetsz a jövőöd elé. Summa summarum: ha valaki költőnek érezheti magát e lapos glóbuszon, te annak érezheted magad! Remélem ez elég!

A mostani verseid is igen tetszenek. Nagy változásokon mentél át, néha javadra, néha károdra. A régi verseid erős lendülete, friss természetessége, bizarr, de kemény képei kicsit megtompultak (ez kár) de ez a nyugodtság, ez a mostani hang, mintha ezer méternyi magasságban szállna, sikongva és könyörtelenül. Írtad, hogy igyekeztél a Nyugat hangjához alkalmazkodni. Ezt ne tedd az istenért sem! Magyarországon és az egész vilá-

²Datálás és boríték (postai pecsét) híján Illyés Gy. válaszból következtetünk a levél keltének behatárolására.

gon mindenki alkalmazkodik, ez a pocsétába vezet, ne hogy ilyesmire valaha is gondolj. Olvasd el a régi verseidet, amelyek merészségükben is oly tiszták, frissek, mint egy pohár víz! Írtad, hogy van még bőven versed. Nézd kedves Öregem, én nem tudom, hogy a Nyugat szerkesztői mit fognak szólni verseidhez, én mindent latba vetek, de ők nem mennybéli istenek e tárgyban. Tán kicsit öregek is. [Itt egy olvashatatlan, áthúzott szó.] De én tudom, hogy mit jelentenek. Írtál levelezésről. Küldjél minél több anyagot nekem, ha másra nem, csak arra, hogy olvashassam és beszéljünk róluk, átvirrasztjuk ezt a Sötétséget! De azt hiszem a publikálás is menni fog. Még ezen a héten lemegyek a Szerkesztőségbe és átadom őket. De addig is, szedj össze még egy paksamétát és küldjed el nekem, — igen nagy örömmel olvasom őket.

És írj magadról is, öregem. Miket olvasol, hogy élsz? Miket művelsz ebben a macska nyávogás-nevű faluban? Mit tudsz a régiekről? Mi van Bartával Moszkvában? Azt hiszem a te körödből való volt Szilágyi András, vele mi van? Én ma is az vagyok, mint hajdanában. S ha kicsit okosodtam, ez érzem, káromra történt. Minden erőmmel azon vagyok, hogy a régi tüzet és bátorságot megtartsam, vagy felidézzem. Tamás Aladárnak nem küldtél azóta verseket?

Testvér, én évekig éltem az isten háta megett egy faluban, tudom mi a magányosság. Ha valamiben segítségedre lehetek, íme nyújtom baráti jobbjom át a dombokon.

Várom hát csomagodat és szeretettel öllelek:

Öszinte híved:

Illyés Gyula

A „Vándordal”³ című könyvedet nem ismerem. Ha volna belőle neked, küldjél egy példányt. Ha a Nyugatban még nem írtak róla, én írni fogok.⁴ A Komlós antológia⁵ még nem jelent meg. De arról a francia nyelvű magyar antológiáról,⁶ amelybe én téged fordítottalak tudsz, nem? Szóval megjelent, még évekkel ezelőtt.

Cím: I. Gy.

Budapest

V. Nádor u. 9.

[A háromszor áthúzott, de olvasható dátum: 1929.VI.10.]

3.

Szmrdáky 20. VII. 1929.

Kedves jó Illyés Gyula barátom!

E kerek világ legszomorúbb állatja, alulírott, hosszú hetek óta fülzúgásban, szédülésben, fejfájásban szenvedő, vonító, mint egy kefekötő koncentrált snapszokat vedelő barátod, térdénállva kérem bocsánatodat, hogy jószágos leveledet csak most köszönöm meg, dicsé-

³ FORBÁTH Imre, *Vándordal*. Nové Zámky, 1923. 16 l.

⁴ A fenti kötetről nem, de írt Illyés Forbáth 1930-ban megjelent *Favágók* c. kötetéről: Nyugat, 1930. II. 17.sz. 367–368.

⁵ Komlós Aladárnak ismereteink szerint akkoriban nem jelent meg semmiféle antológiája, hanem *Új magyar líra* címmel egy a modern magyar költészet fejlődésútját áttekintő tanulmánykötete.

⁶ *Anthologie de la poesie hongroise contemporaine*. Établi et trad. par Leon BAZALGETTE, etc. Sous la direction de Béla POGÁNY. Paris (1926) Les Ecrivains Réunis, 218 l. — A kötet 59. oldalán Forbáth publikációs fórumainak felsorolása után költészetének egy mondatos jellemzése, a 60–61. old. pedig *Chant du vagabond* címmel Forbáth *Vándordal* c. költeményének „G. Illyés — M. Largeaud” aláírással jelölt fordítása.

retedet, mely inkább a Te lelked nagy gazdagságára, mint az én verseim nagyszerűségére vall!

Édes bajtárs, ilyen tetves nyarat! Hat nap óta fúj a szél, a kórók embermagasságra nőttek, itt meg kell bolondulni azért is, mert a békák rettentően brekegnek! Lenne egy óra lelki nyugalom, másról írnék, így felfordított éjjeliedénnyel a fejemben, napszúrással a szívémben csak annyit írok, hogy több kéziratot csak ősszel küldhetek, mert barátónomnál vannak szépen legépelve prágai lakásán, míg ő Berlinben van s így hiába írtam, nem kaphatom meg október előtt. Ezért ne haragudj! Könyörgök, gondolj rám, írj nekem hamarosan, rögtön, postafordultával, küldjél legalább öt saját verset.⁷

Már nem használ bróm, se codein! fejemet óránként hideg lavórvízbe dugom, nem tudom, mi ez? Azt hiszem, valami agyvelő-influenza. Notabene, itt főszezón és igen sok munka van. Éjjel nőstények után szaladgálok. Pénzkeresés – förtelmes adósságok havi vezeklése. Idegnyugtatósul Rimbaud versei és Wallace regényei. Ha ezt a nyarat megúszom (keresztül egy szilvórium-tengeren) úgy hálából belépek az Údv Hadseregébe. Írj kérlek, írj, írj!

Minden jót kívánok,

ölellek, szerencsétlen! barátod

Forbáth

Ugye, hogy nem kellene a verseim fenének se, mi? Blamírozod magad velük. Hiszen én tudom! Pedig, isten látja lelkemet, sokat dolgoztam rajtuk. Milyen szerencsétlen vagyok! Nincs semmi okom, de ez a világ már kínos nekem nagyon! Orvos? Legközelebb küldök pár új verset. Jó?

4

Kedves Barátom,

Weichherz⁸ barátunktól tudom, hogy ismét Prágában vagy s egy sereg verssel. Kedves Barátom, most nincs sajnos annyi időm, hogy elmondjam, amit különben te is tudhatsz, mit gondolok én rólad. Szóval – neki egyenesen – állok rendelkezésedre! Magammal szemben érzek megbántást, igazságtalanságot, hogy te itt még nem vagy azon a helyen, ami neked kijár! Erről már egyszer írtam neked, megérthetsz minden további applikáció nélkül. Szóval, – küldjed el nekem a meglévő kéziratokat s én – van egy-két helyre összekötetésem – elhelyezem őket, esetleg tán kötetben is sikerül valahogyan kiadatni. Várom a feleletedet és

Szeretettel ölellek

Illyés Gyula

[D.: 1929. júl. vége?]

Budapest, VI. Lehel u. 26. III.

5

Kedves Barátocskám,

nem kaptad volna meg leveletem, amelyben írtam, hogy szept. közepéig nem leszek Pesten? Miért e nagy harag? s vád? Rögtön megharagszom! Írjad meg, megkaptad-e leveletem, amelyben a verskötetről írtam. Igen örülök, hogy végre megjelenik. Fenem rá

⁷Innen a szöveg – két és fél sor – vastagon áthúzva. Annyi azonban kibogozható, hogy József A. „új verskötetét” akarta megküldetni. A kért József A. kötet: *Nincsen apám se anyám*. Bp., 1929. – „Vágó Józsefnek” dedikációval őrződött meg a Forbáth hagyatékban.

⁸Weichherz Forbáth közeli barátja volt már prágai medikus korában; más információt nem sikerült beszerezni róla.

inyenc fogaimat s baráti tollam, ha megengeded. Az Osvát-féle kéziratokról azóta sem tudok közelebbit. Az öreggel rég nem találkoztam, nagy bajai vannak szegénynek, — ha látni fogom, azonnal támadásba megyek.

De drága öregem, fontos neked mások véleménye? Ha esetleg fontos volna, nyisd költői füleid az én véleményemre, mely kitűnő s szakavatott! Milyen lesz az összeállítás? Erről is írtam s írtam, hogy igen szívesen állnék szolgálatodra, ha valamiben segíthetnék. — Én tegnap előtt jöttem vissza vidéki nagybirtokomról s ha sikerül uzsorásaimtól az útiköltséget megszerezni, délután átmegyek Budára verset javítani, mely áruból egy kocsiderékkel [sűrűn áthúzva: szállítottam magam után] hoztam fel székvárosunkba értékesítés végett, ha kell, ázsió alatt.

Írjál s vigasztalódj,
Szeretettel öllelek

Illyés Gyula

Feladó: Illyés, Bp. V. (Nádor u.9.)

A levelezőlap címzése: Dr I. Fuchs [D.: 1929. IX. 20 előtt]⁹

Kupele Smrdáky
pri Senice n/Myjavou¹⁰

6

Mečonok, 21. nov. 1929.

Kedves Illyés Gyula barátom!

Leveledet és kártyádat végre megkaptam és azt a tényt, hogy „inconnu” vagyok, éppannyira szimbolikusnak foghatom fel, mikoris meghatódnék, mint szimpla valóságnak s az feldühösk. Fogadd köszönetemet írásaidért és bocsáss meg haragomért, mely viszont adott viszonyok között közérthető vala. Mindenekelőtt: újra falun, typhusbeteg orvos helyettese, mélabús öngyilkosjelölt. Verskötetkiadás jövő muzsikája: nincs idő, mód, pénz, csak szegény versek, gondok, adósságok.

Édes jó Barátom! Őszinte hörgéssel bevallom Neked, hogy legjobb verseim húszát kimondottan azon gyalázatos melléksóhajjal küldtem el, hogy megjelenjenek Pestbuda számos folyóiratában.

Azon faktum, hogy ilyesfajta megjelenés- és megjelenhetés-ről nem írsz egy szót sem, főbekollintott és úgy képzem, hogy a Szerkesztők Nagytanácsa elutasította ama kényszerképzeteimben közlésre alkalmas versezeteiket. Kérlekálásson: miért kémélsz meg ettől a középeurópai zóna-igazságtól?

Tűnődéseim új versek írására, dicséretreméltó önkultuszra és a viaszkmadarak egyhelyben való röptére emlékeztető fantáziákra vezettek. Hosszú sóhajokkal beragasztom a falakat és ha történetesen nem fáj a fejem, akkor forralt bort rummal keverve vedelek és úgy nézek körül, mint Nagy Sándor, mikor Arisztotelész hátán nyargalva onanizált.

Meghatva sírnék örömben, hogyha végre egy hosszú és magadról szóló levelednek végén kisbetűkkel megírnád, hogy verseim megjelennek-e, avagy nem, hogy a Nyugatnál mi újság és hogy Komlós lírai Vackológija megjelent-e már. Írjál kérlek, írjál!

Szeretettel ölel a nagyon nyomorult forbát

⁹ Keltetés nincs, csak postai bélyegzőkből rekonstruálható. Ezek 29. szept. 20., Zenica 29. 4. X., Budapest 929. okt. 9.

¹⁰ A címzés felett nagybetűs kézírással: *Zenica*, s az alatt: *Retour Budapest*. Belső szílen bélyegzős szöveg: *Nepoznan — Inconnu*, azaz: ismeretlen.

Leveledet, melyet említasz a kártyán, *nem* kaptam meg.

Hogy vagy különben, édes Barátom? Kikkel jössz össze a dúvadak közül. Szeretnék valamit Tőled is olvasni, újabb verseket. Szörnyű magányban élek már nagyon régóta s nagyon éhes vagyok magyar litteratúrára. Itt újévig maradok, ha ugyan megmaradok. Egy nagyon hosszadalmas regényt skizzirozgatok, de írni kevés az időm. Kérlek, írdj részletesen mindenről s ne haragudj!

(Forbát)

Címem: Dr Fuchs E.
Mečonok via Šala
ČSR

7

Praha, 29. III. 1930.

Kedves Illyés Gyula barátom!

Sokszor gondolok Rád, de nincs merszem írni, mert asztronómiai időkbe tart, amíg feleletet kap az ember. A faluról dezertáltam, otthagytam csapat-jegyzőt-papot. Berlin és Hamburg voltak színhelyei legújabb csavargásaimnak s most megint Prágában ülök, le-törve, lezúllve, de teljes irodalmi integritásban. Egy bratislavai nyomdánál hevernek verseim s pénzek tragikus hiánya miatt még nem nyomtatódnak.

Hogy vagy kérlek, Illyés Gyula? Mért nem feleltél utolsó levelemre?

Feltételezem, hogy Budapesten vagy és tudom, hogy nagyon jó dolgokat írsz! Nagyon-nagyon szeretnék olvasni Tőled sokat és hamar.

Ha hozzám való barátságod komoly volt, (amit szeretnék hinni és abszolút egyetlen barátságomnak e cudar világban fenntartani!!) akkor kibírta eddigi korrespondenciánk kalandjait. Feltétlenül várom és követelem, hogy azonnal írdj s egy hosszú levélben tudass mindenről, ami Veled történt és történik.

Szeretettel ölellek

Forbát

Dr. Fuchs
Praha II
Krakovská u. 15.

8

Kedves Jó Barátom, nagyszerű szerencsénk van! Én legalább már három levelet írtam neked s még te panaszkodsz! A múlt hónapban elküldtem még kimondhatatlan nevű szlovákiai címre a „Forrás” c. szocialista tendenciájú folyóirat 2. számát, amelyben megjelent „Új költőkhöz” c. versed. A szerkesztő azt vallotta, hogy a lap visszajött, retentő dühösen és köpködve, hogy akkora utat hiába kellett megtennie.

= Hogy levelet vársz tőlem? Én várok tőled! Én itt élek egyhelyben a sarkamra gubbasztva, te pedig bejártad a fél földet! Mi volt oka e szép csavargásnak et quod. vidisti in via, tékozló, írdd meg gyorsan! express, ha esetleg rátaláltál az élet értelmére. Nagy szükségem rá. Mit csinálsz Prágában? Miket írsz? Ne légy lusta, vagy szerezz be egy gépirónót! Mi élünk szépen, itt a tavasz, a költözökodések ideje, meszeltetem vidéki kastélyom, ami, mint tudhatod, elég bosszúsággal jár. De hát istenem, ha már erre a bolygóra születünk! Ez minden. De mi van Weichherz-cel? Ha látod, csókold homlokod. Küldj valami lélek-üdítő szerzeményt. Én nagyon nem vagyok megelégedve azzal, amit csinállok; mindig

elhatározom, hogy összeszedem magam s kivágom azt a bizonyos rezet, ami alapján megrezketteti a világot s elleneim undok szívét, de nem könnyű dolog, lévén a helyzet az, hogy utálok írni. S amit írok, annak is a fele teljesen értelmetlen, vad fantazmagória. = Mivel szavadat betartod, zokogva rogysz az asztalra s könnyeiddel megírod mi történt veled, miért vagyunk a földön s mi a tiszta költészet praxisban, általad gyártott számos illusztrációval.

Fogadd baráti jobбом!

Öllelek Illyés Gyula

1930. IV. 1.

A lev.lap címzése: Ngy. Dr. E. Fuchs Praha Krakovská u.15. Csehszlovákia

9

1930. VI. 14.

Kedves Öregem,

... most már nem tréfálok: komolyan dühöngök ellened. Itt magyarázok, agítálok, kiabálok melletted, leadom valóban kitűnő írásaid, korrigálok, barátokat szerzek neked s közben írok két alkalommal is, — semmi válasz. Ez az utolsó szavam hozzád. Babitsnak igen tetszettek verseid. Arról van szó, kegyeskedjél, esedezlek, írnál még pár remekművet s az eddigiekkel együtt küldjed el nekem. Bocsáss meg, öregem, de neked dolgoznod kell. Ha te szerencsétlen műveletlenségemben nem ismernéd mit jelentsz te, mit jelenthetsz a gyaur idióma poézisában, hát akkor bízd rám, a kiváló esztétára, a kritikát és életedet és dolgozz. Sajnálom, hogy nem vagy közelemben, bár te örülhetsz e kényszer-körülménynek, tekintettel, hogy a Székvárosunk uccáin elhelyezett izom-mérő műszereken 1600–1900-at szorítottok.

Szóval... — Várom leveledet s barátiilag öllelek. Címem: Nádor u. 9.

Illyés Gyula

Címzés: Dr. E. Fuchs
Praha II
Krakovska 15.

10

Öregem, tegnap csinálták rólam ezt a képet,¹¹ elküldöm ezt is barátságom dokumentumaként. Csak 3 méternyi távolságra tartva a szemtől kezd hasonlítani. Közelről egész rossz. Különbönből távolról is rossz, most látom. Ha fordítva tartod, úgy még elfogadható.

Szeretettel öllelek

Illyés

1930. VI. 18.

¹¹ Illyés Gyula rendkívül impozáns, feltehetően ismeretlen, kisméretű portréja a MTA Kézirattár Ms 5381/158 jelzet alatt.

Kedves barátocskám,

elfüggesztem szent fogadalmam, hogy neked többé az életben nem frok, melyet tettem nagy dühömben s leveled hasztalan vártában. Öt perce kaptam könyvedet, felét máris elolvastam és, — nézd testvér, te nem ismeresz engem, szűkszavú s tömjénezéssel kiváltkép szűkszavú ember vagyok, de ez igazán nagyszerű! Nem tudom, mióta nem olvastam ilyen eleven, nyers, de a nyersségében vérző, csillogó, lüktető oldalakat. Egy kézfogást ide, barátom! Szeretnék a vállaidra verni, ez nemes játék, férfi munka volt! Úgy nézem őket, mintha valami nagyszerű álomban én írtam volna őket, olyan ismerősek, oly közel állnak hozzám. Öregem, én írtam már neked párszor hízelgő sorokat s érzek valami büszkeséget, hogy biztathattalak, de ezeknek most a kvintesszenciáját. Nagyon szeretnék együtt lenni most veled, személyesen megmondani azt, amit nagyszerűnek tartok a könyvben s azt a keveset, amit hibának. [Itt kb. három olvashatatlanra áthúzott szó következik.]

Azt hiszem kb. egy hónap múlva fölmegeyek Bécsbe pár hétre, nem találkozhatnánk ott? Írjál. Az persze nagyszerű lenne. — A Nyugatban ki írjon rólad, kit akarsz? Mégegyszer köszönöm a könyvet s külön a nekem szánt verset¹² s szeretettel öllelek, sírig hű barátod,

Illyés Gyula

A levél címezése: Dr. E. Fuchs

Nitra

Dátum a postabélyegzőn: Budapest 930. júl. 22.

Vilsonová u. 29.

Csehszlovákia

Feladó: Illyés, Budapest V. Nádor u. 9.

12

Nitra, 24. VII. 1930.

Kedves jó barátom!

Meghatva és örömmel olvasom lapodat és az, hogy *Neked* tetszenek a verseim, fontosabb nekem mindennél! Itt a *Napban* Antal Sándor írt nagyon hízelgő kritikát és hogy sokaknak tetszenek verseim, azt ámulva látom harmincegynehány levélből. Olyan ideges és deprimált vagyok sajnos, hogy legszívesebben sürgősen kimúlni szeretnék. Három nap óta fáj a fejem, siralmas élet! Drága Barátom, nagyon, nagyon köszönöm soraidat. A Te baráti költőszíved kissé túloz ami verseim jószágát illeti, de nekem ez jól esik. Kérek, úgy mint tegnapelőtti levelemben írtam, írd Te a Nyugatba kritikát és légy objektívebb és szigorúbb! Írjál hosszasan.

Szeretettel öllelek

Forbátod

Címzés: Nagyságos

Illyés Gyula

úrnak

Budapest V.

Nádor u. 9.

Phoenix biztosítónál

Feladó: Dr. Fuchs.

Nitra

Wilsonová u. 29.

¹²Forbáth *Favágok* c. kötetének *Szürkület* c. versét Illyés Gyulának ajánlotta.

Kedves Illyés!

Szeretettel köszöntünk és sokat gondolunk Rád Forbáth, Gereblyés, Szekeres, René Maran, Ján Robponičan, Amadeo Ugolini, Langston Hughes, Vítězslav Nezval, Tristan Tzara, Rudolf Leonhard [és egy olvashatatlan, valamint egy sűrűn áthúzott aláírás].

Címzés: Illyés Gyula
szerkesztő
Budapest
Vilmos császár u.31.
„Nyugat”

[A képes levelezőlapon látható nagy sarokképület aláírása:] PARIS — Maison de la Mutualité¹³

¹³ Az üdvözlőlapot az AEAR (Association des Ecrivains et des Arts Revolutionaires) 1938 júliusában Párizsban tartott kongresszusáról küldte Forbáth, amelyen a csehszlovák delegáció tagjaként vett részt. Az aláírók:

Gereblyés László (1904–1968): kommunista költő, író, lapszerkesztő; 1938–1945-ig Franciaországban élt, részt vett a francia fegyveres ellenállásban. Hazatérte után jelentős közéleti szerepkörökben (Nagyvilág főszerk., M.Írók Szöv. Külügyi Oszt. vezetője, a M. Pen Club elnöke, a párizsi M. Int. igazgatója) dolgozott.

Szekeres György (1914–1973): újságíró, műfordító, kiadói főszerkesztő; Prágában és Párizsban végzte egyetemi tanulmányait. A Moravská-Ostravá-ban megjelent Magyar Nap (1936–1938) szerkesztésénél végzett közös munkásságuk során alakult ki szoros barátságuk Forbáth-tal. 1938-ban Párizsba emigrált, jelentős szerepet töltött be a francia ellenállási mozgalomban. 1945 őszén tért vissza Magyarországra, a Szabad Nép külpolitikai rovatvezetője, majd párizsi tudósítója. 1948-tól a római m. nagykövetség tanácsosa lett. 1950–54-ig koholt vádak alapján börtönben volt. Kiszabadulása után munkásként, majd műfordítóként dolgozott. 1960-tól az Európa K. szerkesztője, majd irodalmi vezetője volt.

Ján Poničan (1902–1978): írói neve: Rob Poničan. Szlovák költő, író, műfordító; ügyvéd. A szerződő szlovák szocialista értelmiség első csoportosulásának (DAV) és mozgalmának egyik főalakja. A párizsi kongresszuson a csehszlovák delegáció tagja.

René Maran (1887–1960): francia nyelven író martiniqui néger író, költő.

Amadeo Ugolini (1896–1954): antifasiszta olasz regényíró, akit eszményeiért börtönre, majd száműzésre ítélték. A háború után írt műveiben az olasz neorealizmus egyik jelentős képviselője lett.

James Langston Hughes (1902–1967): észak-amerikai néger forradalmár költő, író, békeharcos.

Vítězslav Nezval (1900–1958): a cseh avantgardista költészet és mozgalom vezéralakja, a 20. sz. első felének egyik legjelentősebb cseh költője.

Tristan Tzara (1896–1963): román származású francia költő; 1916-ban Zürichben ő alapította meg a dadaizmust. 1919-től Párizsban élt, s a két világháború közti időszak avantgardista irányzatának egyik oszlopos tagja volt.

Rudolf Leonhard (1889–1953): Lengyelországban született, franciául is író német költő, dráma- és prózaíró. 1927-ben Franciaországba emigrált, 1950-ben visszatért az NDK-ba.

Kedves Barátom,

Köszönöm, nagy élvezettel olvastam versfüzetedet.¹⁴ Őszinte szívvel gratulálok hozzá s szeretnék szinte hatalmi szóval felszólítani, hogy folytasd!

Március 15-én beszéltem Révaival rólad. „Emlékszel Forbáth-ra” — így kezdtem. „Emlékeztess csak közelebről.” Emlékeztettem. „Mi van vele?” Elmondtam s azt is, hogy szeretné volna beszélni vele. Igen érdeklődve hallgatta. Azt hiszem, ha, — esetleg hivatkozva az én beszédemre vele, a Petőfi szobor előtt, a koszorúzás közben, — írnl neki, megírnád terveidet,¹⁵ megtenné ami tőle telik.

Örültem, hogy megismerhettelek végre személyesen is.

Szeretettel, s régi nagyrabecsüléssel
köszöntlek,
Illyés Gyula

1949. III. 24.

[Forbáth kézírásával a levél alján a következő szöveg:] „Kérem vissza ezt a levelet!”

Kedves Illyés Gyula!

Nem jó betegnek s össze-vissza kezelve lenni — remélem Te már túl vagy ezen a keserves állapoton. Ebben a feltevésben írok Neked. Az itteni magyar kultúra messze elmaradt a magyarországi fejlődéstől, így a „méltánytalanul elfeledett és elhallgatott írók szóhozjutása” is. Mint olyannak, helyzetem a következő: miután kb. háromnegyedéve újrafelfedeztek s jöttek az ajánlatok kiadni műveimet, szerkeszteni egy irodalmi hetilapot stb. — most újra nagy a hallgatás, az óvatoskodás, a szapora fölfelé-pislogás. Ebben a helyzetben néhány legjobb emberünk mellettem van, elsősorban Fábry Zoltán, de nincsen döntő szavuk. Én úgy vélem, hogy nem jó tovább hallgatni s harcolnom kell a publicitásért. Ezen a ponton nem lehetek szerény s igényességemet mutatja azt hiszem az is, hogy Hozzád fordultam segítségért, megtoldva egy másikkal: kiadót biztosítani Nálatok könyveim számára. Elsőnek versválogatást adnék, kb. nyolc ív lenne, az anyagot négy megjelent könyvből venném s hozzá adnék 20–30 eddig kiadatlant is. 1930-ban a Nyugatban Te referáltál a „Favágó”-ról. Néhány sorod előszónak, vagy ajánlásnak áttörné ma a hallgatásnak és feledésnek a jegét.

„A költők fölösszámú lakói a földnek” — ezt írta Puskin odesszai számkivetéséből. S ő Puskin volt — mit mondjak én?

Episztolám írása közben érkezett levél Fábry Zoltántól. Mennyi keserűség, micsoda szörnyű magány! Nem lenne helyén, ha Ti ott Pesten egy keveset segítenétek rajtunk? Többek közt szomorúan ezt írja Fábry: „Illyés új kötetét sehogy sem tudom megszerezni, azt hittem, hogy küld belőle, de úgy szétkapkodták, hogy bizonyára neki sem maradt”. Könyörgök, küldj neki egy példányt. S valami információs anyagot a magyar írószöveget-

¹⁴ FORBÁTH Imre, *Panasz és remény*. London, 1942. Hungarian Club. 16 l.

¹⁵ Forbáth 1949 elején Magyarországon járt, szeretett volna ide áttelepülni, ehhez akart segítséget kérni Révai Józseftől is.

ségben lejátszódott jelentős eseményekről.¹⁶ Engem kér, hogy ha talán cseh lapokból tudnék arról valamit, gyorsan közöljem vele.

Igen, kedves Illyés, így nézünk ki!

S ezek után ne csodálkozz, hogy bár két írásomra nem kaptam Tőled választ s joggal tarthatnál tolakodónak — mert úgy látszik nem akarom a csöndes intést tudomásulvenni — mégis újból írok.

Ölel

Forbáthod.

[D.: 1956. IV. 21 előtt]¹⁷

16

1956. IV. 21.

Kedves Barátom,

Igen megörültem levelednek; sokszor gondoltam rád aggódással, részvétellel, jókívánsággal. No, hála isten!

Több darabot is írtam; az utóbbi — Dózsáról — még csak egy hónap múlva jelenik meg. Sajnos külföldre oly sok faksznival jár a kiküldés, hogy nem merem megígérni. Tán egyszerűbb, ha ott a magyar könyvkereskedés útján próbálsz példányt szerezni. Cseh fordításokra még senki sem jelentkezett.

Örülök verseid megjelenésének. De szükséges az, hogy én — vagy bárki más — előszóval tolakodjék elébük? Ha bármiben segítené, persze, hogy örömmel megteszem. De ahhoz meg a verseket kellene látnom.

Jó munkát, jó egészséget, boldogságot!

A régi barátsággal, nagyrabecsüléssel,

Illyés Gyula

17

Kedves Uram,

férjem megbízásából írok. Ő súlyos beteg, valószínűleg még hosszabban fekdünie kell. Elnézését kéri, hogy egyelőre nem tud foglalkozni az ügyével. Őszinte barátsággal üdvözlí

Ismeretlenül is szívélyes üdvözléttel
Illyés Gyuláné

Bp. 1956. aug. 14.

¹⁶ „[...] a magyar írószövetségben lejátszódott jelentős események[...]”: Rákosiék sztálinista diktatúrájával szemben a magyar írók első jelentős kollektív lázadása az 1955. okt. 18-án kelt *Memo-randum* volt, amit hatvan elismert, MDP párttag író, színész, ill. zeneművész írt alá, s Zeltk Zoltán olvasott fel nyitányként a Magyar Írók Szövetsége novemberi taggyűlésén. Az ezt követő retorziók ellenére ez egyben nyitánya lett annak az általános szellemi ellenállási mozgalomnak is, amelynek csúcskorszaka a Petőfi-kör vitasorozata volt, s amely 1956 nyarán már a termekből az utcára kiszorult többezres tömeg részvétele mellett, hangszórók közvetítésével zajlott.

¹⁷ Dátum, boríték (postabélyegző) nincs; az időpont behatárolása Illyés Gy. köv. válasza alapján történt.

Dr. E. Fuchs-Forbáth
ul. Josefa Hory 14.
Teplíce lázně v Čechách

Igen tisztelt Asszonyom!

Köszönöm, hogy nagy gondjai mellett is vett fáradságot arra, hogy feleljen Gyulához írt levelemre. Fájdalommal olvasom a hírt, hogy ő súlyosan beteg s csak annyit mondhatok, hogy én, mint számtalan híve a nagy költőnek Magyarországon és mindenütt, szívből kívánjuk hamaros gyógyulását. Orvos vagyok s bizony bánt, hogy nem siethetek segíteni gyógyítani, de legalább arra kérem Önt, értesítsen pár sorral arról, mi a baja, hogyan kezelik és nagyon remélem, már arról is, hogy jobban van. Ami az én ügyemet illeti, vegye kérem úgy, hogy az adott körülmények között nem kívánok Tőle semmi mást, minthogy minél hamarább megint egészséges legyen s újra alkosson.

Kézcsókkal
hívük

Forbáth

Teplíce, 23. 8. 1956.

A boríték címzése:
Illyés Gyula-né
Budapest II.
Józsefhegyi út 9.
Madarsko

Ústi n/L
1959. okt. 16-án

Kedves Illyés barátom!

Bocsásd meg kérlek, hogy levelezőlapon írok — kórházban fekszem meglehetősen beteg. Voltam Pesten néhány napig, hívtalak telefonon, üdvözetemet biztosan átadták Neked. Nagyon szerettelek volna látni annyi év után. — Kárpótolj kérlek néhány sorral az elmaradt találkozásért. Olvastad válogatásomat?¹⁸ Ha nem lenne meg, elküldetném. Különben vén, nyavalyás, szőrevesztett kutya lettem — ugatni is már alig tudok.

Sok szeretettel

Forbáthod

A lap címzése: Illyés Gyula
Budapest II.
Józsefhegyi u.9.
Feladó: Dr. I.Forbáth
ul. J. Hory 14.
Teplíce lázně v Čech

¹⁸ A már az 1956-os levelezésben is emlegetett versválogatás Forbáth 60-ik születésnapjára jelent meg: F.L.: *Mikor a néma beszélni kezd.* Válogatás. Bev. FÁBRY Zoltán. Bp. — Bratislava, 1958. Szlovákiai Szépirod. K. 179 (7) l.

1959. okt. 22.

Kedves Barátom,

Köszönöm lapodat. Igen sajnálom, hogy nem találkoztunk. Bár — mi vigasztalót is hallhattunk volna egymástól, ha mindkettőnket megviselt az idő.

Kötetedet — nagy örömmel — láttam egy kirakatban. De épp vasárnap volt, a bolt zárva. Másnap meg elutaztam. Megköszönném, ha elküldenéd.

Kórházban fekszel? Mi bajod?

Gyógyulj meg, minden jót kívánok, erőt az életre, a munkára, a régi szeretettel s nagy-rabecsüléssel,

Illyés Gyula

21

Kedves Barátom,

Köszönöm könyvedet. Mióta megkaptam, benne járkálok. — Képtelen ifjúságunkban s fájdalmas gyönyörrel értem s érzem — soraid jóvoltából — micsoda szép Atlantisz sülyedt itt el. Szerénységünkkel egyetemben!

Először is ezt őrzi ez a könyv, — számomra. Elképzelem, lesz, — legyen is! — akiknek a jövő felé mutat ösvényt. A költészet megint ott van, ahol akkor s nagyjából ugyanolyan indulattal s szomjival. Így amennyire hátvéd ez a könyv, annyira előőrs is, újból. Meg lehetsz hát elégedve, sőt elvárhatod a gratulációt. Fogadd az enyémet máris, őszinte szívvel, őszinte örömmel küldöm.

Bővebb is lehetett volna épp az előbbieik miatt is a könyv. Úgy emlékszem, még a Nyugatban is megjelent egy versed, (nem az 1929-es kettőre gondolok) ami nincs itt.

S ilyen eredmény okán mégis csak arra kell gondolnod, hogy ismét frj. Ahol *ilyen* terem, azt ápolni kell, mert bizonyos az eredmény.

En, — node hagyjuk!

Egyet kérdezek, esetleg kérek. Emlékszel az *Ék*-re, Barta lapjára? Ennek 1924-es évfolyamában megjelent nekem egy versem, Lenin halála után.¹⁹ Nincs meg véletlenül neked, vagy Fábrynak? S ha elküldhetnéd? Lemásolva akár.

A régi szeretettel öllelek s kívánok minden jót,

Illyés Gyula

1959. nov. 2.

22

Dr I. Fuchs-Forbáth
ul. J. Hory 11
Teplíce v Čechách

Kedves Illyés Gyula!

Ígéretem szerint referálok verseid cseh válogatásáról.²⁰ A nyolcvanhat oldalas, harmincöt verset tartalmazó s rövid, de okos utószóval ellátott könyvecske igen szép kiállításban, jó tipográfiával, ízléses borítékkal jelent meg, ezer példányban. A fordítások szakszerűek,

¹⁹ A kért vers címe: *Éjjelben győzni*. — Kötetben először I. Gy. *Haza a magasban*. Bp., 1972. 796–797.

²⁰ ILLYÉS Gyula, *Jilm a vřtr (A szél s a szél)*. Ford. Kamil BEDNÁR, Ladislav HRADSKÝ. Utószó: Petr RÁKOS. Praha, 1965. SNKLU. 86 l.

tükrözik az eredeti gondolatmenetet és prozódiaját. Viszont az átköltések nem kongeniálisak. A barack barack, de hamvát-vesztett, a logika fűrójának nincs illyési gyémántke-ménysége. Nem érezni eléggé a versek mögött a vad puszta indulatokat, az ostorcsapásos népi-történelmi erőket. Szóval, első próbálkozásnak megfelel, de majd egy új Nezval (aki tud magyarul) fogja verseidet érvényesen átkölni. — Hogy mennyire becsüllek és szeretlek, nem kell újra mondanom?

Ölel és családotat üdvözli

Forbáthod.

Címzés: Illyés Gyula

Budapest II.

Józsefhegyi u.9.

A boríték postabélyegzőjének dátuma: 14. VI. 65.

23

Kedves Barátom,

Köszönöm a tudósítást. Illetve voltaképp azért írok, hogy megmondjam, milyen öröm volt számomra, hogy veled lehettünk abban az igen szomorú-tapasztalatú kirándulás-ban.²¹ Megmondtam eléggé, hogy mennyire becsülöm munkásságodat s mennyi reális okom van biztatásodra? Tovább, csak tovább!

Szeretettel ölel s családotat ismeretlenül is köszönti

Illyés Gyula

Tihany 965. VI. 24.

24

Dr. I. Fuchs-Forbáth
ul. J. Hory 11
Teplice v Čechách
1965. okt. 31-én

Kedves Gyula!

Régen készültem írni s most találtam ürügyet. Beküldöm a Literárny Noviny-ban megjelent kitűnő, bár túlrövid ismertetést. Gondolom, könnyen találsz valakit, hogy lefordít-sa, ha nem, írj, majd én...²² Referens dicséri a fordítókat, akik „maximális érthetőségre” törekedtek.²³ Én jobban szerettem volna adekvátságot: érzékeltetni lírád egyszerűségét, egyéni varázsát. Persze, erre csak kongeniális költő képes. Nemrég megjelent verseim cseh és szlovák válogatása, az utóbbi sokkal jobban sikerült. Más átköltések is készülnek, túl-lassan, már alig fogom olvashatni, talán ha megidéznek spiritiszták... Itt nagyönis éreztetik velem, hogy bivši čelovjek vagyok, kiadónk nem akar kiadni, F. már senkit nem érdekel, mondja. Szeretném ha Pesten megjelenének a verseim, jobb válo-

²¹ Az 1965-ös kassai Batsányi emlékünnepegre és a Fábry Zoltánnál tett közös látogatásukra utal.

²² „...” — A szövegben található kipontozások mindenütt Forbáth központozásai.

²³ A Forbáth előző levelében említett Illyés-kötet ismertetéséről van szó.

gatásban mint volt az utolsó, melyből butaság és dogmatizmus kihagyott sok az összkép szempontjából fontos verset...

Folytatódnak a tényleges — s persze a vélt — bántódások s mellőzések, ha kutyát verni akarsz, bot mindig találatik... Újra olvastam, élveztem Barta-tanulmányodat,²⁴ melyben említisz s a kilenc Illyés-szónak nagy visszhangja volt. Nem lenne kedved kikerekíteni tizre? Kassán²⁵ kérésemre ígérted, hogy írni fogsz rólam. Ha megtennéd, biztosan nyílna egy kis kapu a sikerre, melyre bizonyísten szükségem lenne. S ha ráadásul még Jancsó Adrienne — kire ámulattal emlékezem! — fölvenne műsorába, tökéletes lenne az eufória! Ezek tehát a Wünschtraumjaim... Várom válaszodat, kívánok minden szépet és jót

szeretettel üdvözlő Téged és családod
Forbáth

* ott írod: „... a magyar avantgarde első nekiiramodásakor... egy ósdi nyelvnyegle-
ségbe rohant bele...” — Mire utalsz konkrétan? A Barokk eufuistákra? Magyarokra is?
Kikre?

25

1966. II. 26.

Kedves Imrém,

Bújok a föld alá, hogy csak most köszönöm meg soraidat. De..! Külföldön voltunk Flórával, az év végén jöttünk meg, én oly rossz hangulatban, hogy egyenest Tihanyba mentem — valóban a föld alá bújni. Most jöttem föl néhány napra, itt leltem soraidat — már megyek is vissza vidékre.

Nagyon örülök, hogy csillagod ismét tündököl. Itthon is, de amint látom, Tótföldön is egyre méltóbban beszélnek s írnod rólad!

Valamikor abban láttam minisztrálásom dolgát melletted, hogy munkára biztattalak. Ezt teszem ma is. Ne hagyj kibányászatlanul a rengeteg ércet, ami benned van!

Szeretettel, igen nagybecsüléssel
ölellek

Illyés Gyula

²⁴ ILLYÉS Gyula, *Bartáról szólva*. Új Írás, 1964. 1030–1037., 1167–1176. — A Forbáthról írt szavak szövegösszefüggése a következő: Barta Sándor „Korszakának — a két világháború közti időszaknak — jellegzetes fia volt. Előbb mint kísérletező, aztán mint e kísérletezésnek kettősen tragikus sorsú áldozata. Nemcsak életműve ment rá; az élete is. A nem kis számú magyar »aktivista« költők közül — Révai József, Lengyel József is akként indult — háromnak a fejlődése érdemel különös figyelmet: Bartáé, Hidasé, Komjáté... mindhárójuk kibontakozása külföldön, anyanyelvükre érve akusztikátlan légkörben folyik: mindhárójuk sorsába tragédia villámlik... Ahogy akusztika nélkül énekes, hangvisszaverő közönség-közösség nélkül lírikus sem énekelhet folyamatosan. Sorukba méltó Forbáth is. De az ő útja más.” (Új Írás, 1964. 1034.)

²⁵ Az 1965-ös kassai Batsányi-ünnepségeken történt találkozásukra utal. — Jancsó Adrienne szalóművészetével is ott lehetett alkalma megismerkedni.

Dr. I. Forbáth, ul. J. Hory 11. *Teplíce v Čechách*

Kedves Gyulám!

Eddig ágyban dögledeztem az izgalmak s a strapák után. De megérte! Gyönyörű napok voltak²⁶ s a legszebb volt találkozásom Illyésékkal. Mondd kérlek, megérdemeltem szeretetedet? Ugyan mivel? Nagy senki vagyok, aki valahogy betévedtem a Parnasszusra, ahonnet egyszercsak kilakoltattak.²⁷ Sebaj, nem fontos! Barátságod fontosabb. Hálás köszönet mindenért. Ha akad időd, írj néhány sort. Éljetek boldogul.

Sok szeretettel Forbáthod

Teplíce 66. XI. 4-én.

A képeslap (Ján Štursa Győzelem c. szobrának fényképe) címzése: Illyés Gyula
Budapest – Hárshegy
Józsefhegyi u.9.

Teplíce 67 V 11-én²⁸

Kedves Illyés Gyula!

Szép képeslapot kaptam Nikláról Fodor Andrástól, rajta a Te aláírásod is. — Két nap után sikerült identifikálnom. Szép köszönet, hogy gondoltatok rám. Készültem Somogyba, de sajnos baleset ért, leestem és szörnyen megütöttem a fejemet, káros következményekkel. Magvetőnél megjelenik új válogatásom,²⁹ versekkel is, melyeket még nem ismeresz. Enyhítő körülmény, hogy humorosak. Majd elküldetem a könyvet. Ha lesz kedved, írj róla néhány sort — negyven éve írtál utoljára. Erre szükség lenne, mert itt sokan megbolondultak és hirdetik, hogy nem vagyok magyar, se európai, se avantgardista.³⁰ Viszont régi barátom, Balogh Edgár a „Hétpróba”-ban leleplez,³¹ mint negyven év előtti dogmatikust. — Kimerített ezen néhány sor, tehát még csak annyit, hogy élvezettel olvastam nagyszerű Teleki-dramádat. Éljj boldogul a kedveseiddel egyetemben. Add át üdv-et Fodor Andrásnak. Sok szeretettel

régi Forbáthod

A boríték címzése:
Illyés Gyula
Tihany
Madarská l.r.

²⁶ Utalás Magyarországon töltött napjaira, az 1966. október elején Budapesten tartott nemzetközi költőkongresszussal kapcsolatos élményekre.

²⁷ Utalás a művei kiadatása körül elszenvedett sérelmeire, s Tózsér Árpádnak *A problematikus Forbáth Imre* c. tanulmányára; megj.: Irodalmi Szemle, 1966. 33–38.

²⁸ FORBÁTH Imre, *A csodavadró*. Vál. versek. Vál. és bev.: VARGA Rózsa. III.: BÁLINT Endre. Bp., 1967. 252 l. — A kész kötetet Forbáth már nem láthatta; néhány nappal halála után került ki a nyomdából.

²⁹ Utalás Tózsér Árpádnak a 28. jegyzetben említett tanulmányára.

³⁰ BALOGH Edgár, *Hét próba*. Bp., 1965. c. műve 199. oldalán sérelmezi Forbáthnak a Korunk szánára 1950-ben Munels Pállal közösen írt kritikáját a Sarló-mozgalomról.

³¹ 1967. máj. 16-án Forbáth Imre meghalt; így feltételezhető, hogy ez a levél nemcsak az Illyés-levelezés, hanem valószínűleg életének is utolsó levele volt.

SOMMAIRE

<i>Tüskés, Gábor</i> : L'exemplum dans la littérature catholique de piété du 16 ^e et 17 ^e siècle	133
<i>Bíró, Ferenc</i> : Laïcisation dans la littérature hongroise de la fin du 18 ^e siècle	152
<i>Dávidházi, Péter</i> : „Nem chimaera-e nép-epost gondolni?” (N'est-il pas une chimère, l'idée de l'épos folklorique?) (Dilemme de théorie de genre de János Arany)	172
Textologie	
<i>Kovalovszky, Miklós</i> : Une édition critique plus critique: Les œuvres en prose de Endre Ady	188
Atelier	
<i>Bartók, István</i> : L'œuvre rhétorique de Mihály Buzinkai	203
<i>Pomogáts, Béla</i> : Expériment du roman expressionniste: Déry, Tibor: <i>Kéthangú kiáltás</i> (Crie à double voix)	221
Document	
<i>Bene, Sándor</i> : Lettres de Zrínyi de l'année 1664	225
<i>Varga, Rózsa</i> : La correspondance de Gyula Illyés avec Imre Forbáth	242

A